

MIRNA

Nekaj novosti pri restavriranju fresk

Izidor Mole

Brezovica pri Ljubljani 210

UDK 75.052.025.4 (497.12 Mirna)

MIRNA

IZVLEČEK

Freske v župnijski cerkvi na Mirni spadajo med najlepše in najbolj ohranjene pri nas. Odkrite in restavrirane so bile leta 1968. Pri utrjevanju ometa je bila uporabljena novost: kovinski vijaki v kombinaciji z apneno malto. Retuše so bile napravljene izključno v apneni tehniki, s čimer je bila dosežena integracija znotraj poslikanega kompleksa.

The frescoes in the parish church at Mirna range along the most beautiful and among the best preserved ones of ours. They were uncovered and restored in the year 1968. In consolidating the plastering there was employed a new procedure: metal shrews combined with lime mortar. The retouchings were made in the lime technique only, whereby an integration within the painted area as a whole was obtained.

Šest let je že minilo, odkar so bile odkrite in restavrirane freske na oboku ž. c. na Mirni na Dolenjskem — dovolj dolgo, da lahko presodimo, ali so bili nekateri novi načini tehnične in estetske restavracije upravičeni ali ne.

Novo odkrite freske so med najbolj kvalitetnimi in najbolj ohranjenimi pri nas, gre pa tudi za izjemno velik kompleks (prim. Stele, Slov. slik. 12.—16. stol.): 35 kompozicij na 27 poljih med rebri na oboku, 4 na stenah in 6 v okenskih ostenjih. Zunaj tega kompleksa je še okrnjena podoba angela pri vhodu v zakristijo.

Po stilnih značilnostih uvrščamo mirenske freske v čas okrog 1490. Tudi po tehnološki strani kažejo na čas, ko so pri nas delovali največji mojstri gotskega stenskega slikarstva. Močno zglažen in masten, do 1 cm debel omet je služil za podlogo, na katero je mojster neposredno s čopičem in zeleno barvo skiciral in nato slikal obraze, pomočniki pa so se medtem trudili s slikanjem oblačil, pri čemer so se skoraj vedno posluževali kartona.

Paleta Mirenskega mojstra je bila v primeri z drugimi zelo bogata. Najljubši mu je bil caput mortuum, precej hladna vijoličasta barva, takoj za njo pa topla in močna angelsko rdeča. Rdečkasto rjava žgana siena je skupna vsem našim gotskim slikarjem, zato seveda tudi tu ni manjkala. Okra je uporabljal dva, zelene pa kar štiri: toplo in hladno zeleno zemljo ter toplo oksidno zeleno in hladno bakreno zeleno. Modro, ki je ohranjena le v ostankih, je uporabljal le za ozadja i njo je vselej podlagal s črno oz. sivo. Poseben, rdečkast odtенок železooksidne barve mu je služil samo za inkarnat. Omeniti je treba še cinober (minij), ki smo ga našli le v počrnelih sledovih, in zlato, ki se ga je malenkost ohranilo na svetniških sijih.

Slikarija je bila torzo že ob svojem nastanku. Stene so bile poslikane le v zgornji tretjini, nato pa se slikovni omet, deloma neposlikan, končuje brez pravega zaključka, le prizor Janeza Krstnika ženó v ječo ima spodaj črto, čeprav bi pričakovali ornamentalni trak kot zgoraj in ob straneh. Koliko je bilo prvotno poslikanega spodaj pri tleh, ni znano, ker je ohranjen le del angela pri vhodu v zakristijo. Najbrž ne bomo nikoli zvedeli, kaj je mojstru iztrgalo čopič iz rok: ali nenadna smrt ali turški vpad ali kaj drugega. Morda pa drži domneva konservatorke Frelihove, da je imela cerkev kot turški tabor v prezbiteriju obrambne odre, zato je bila dokončna poslikava sten odložena na poznejše, mirnejše čase. Zanimivo je, da neposlikanih delov ni dopolnil niti slikar, ki je nekaj desetletij kasneje poslikal obok v ladji.

Streha ni bila vedno oskrbovana, zato je večkrat zamakalo. Deževnica je polzela po oboku in se izcejala na stenah. Od torza so se odkrhnille tri podobe na severni in dve na južni steni, uničujoča vlaga pa je začela glodati tudi freske na severnem delu oboka. Tako so odpadli deli angela z mučilnimi orodji, angela s pozavno, angela s portativom, angela s prekrizanimi rokami in simbola sv. Mateja. Večji kos je vzelo še pri podobi Kristusa v mandorli, pri sv. Uršuli na južnem okenskem ostenju del oblačila, sv. Apoloniji zraven nje pa glavo skoraj v celoti.

Baročna predelava je prezbiteriju prizanesla, v celoti pa je uničila prvotni slavalok in slikarijo na njem.

Tehnična restavracija. Belež smo odstranili na običajen način, barvne plasti ni bilo treba utrjevati, pač pa omet, ki je bil na mnogih mestih votel in razpokan. Uporabili smo poseben sistem z vijaki. Na sečiščih razpok ali na poškodovanih mestih smo v omet izvrtali luknje, podobno kot za injiciranje, le nekoliko globlje. Podrobnosti so razvidne iz risbe.

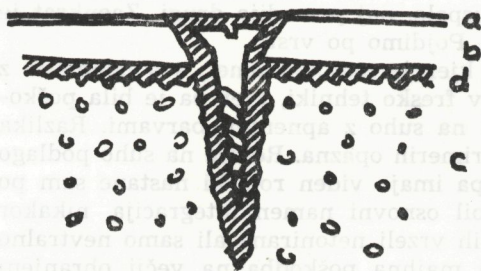
Z uvijanjem vijaka se zgoščuje vložena malta, nato pa vijak kot trajna kovinska armatura povezuje slikovni omet s podlago. Ta sistem pa je uporaben le, če je slikovni omet primerno debel.

Doslej ta način pri nas menda še ni bil uporabljen, zelo dobro pa se je izkazal na sosednjem Hrvaškem, in sicer v Djakovu, kjer je tehnolog R. Hudoklin že leta 1933 z vijaki utrdil Seitzove freske.

Estetska restavracija. Čeprav je bil prvotni torzo okrnjen za nekaj obrob-nih prizorov, je bila ostala poslikana površina skoraj v celoti ohranjena, stanje pa veliko boljše kot npr. v Hrastovljah; zato smo se upravičeno odločili za integracijo, ne detajlov, temveč celote, ki naj bi je ne motila nobena večja praznina. Taka je bila odločitev komisije, podrobnosti in tehnična izvedba pa so bile prepuščene izvajalcema I. Moletu in V. Snoju.

Kakor hitro pri umetnini kak del dopolnimo, je to že estetska restavracija, ki mora biti opravljena po estetskih načelih. Nema lokrat pa se je v preteklosti dogajalo, da so dajali prednost historičnim pogledom: dodatek se mora ločiti po materialu oziroma mora biti že na prvi pogled viden, tako da je omejen s črto, poglobljen, dvignjen, rastriran in podobno. Tako načelo je upravičeno le pri predmetih, ki imajo predvsem zgodovinsko vrednost, npr. keramika, orodje, okostje itd.

Pri restavriranju umetnin se je táko načelo prej ali slej maščevalo, saj so dodatki vedno močnejše izstopali in kvarili vtis celote. In vendar imamo že iz daljne preteklosti znane vsaj tri uspešne restavracije, opravljene po estetskih načelih: v Vrbi, Podpeči pri Litiji in na Bloški polici. V Vrbi je restavrator

Sl. 1 Utrjevanje freskovnega ometa s kovinskimi vijaki: a — barvna plast, b — slikovni omet, c — lehnjak oziroma podlaga, d — utrjevalna malta (narisal I. Mole)

Fig. 1 The consolidating of the frescoed plastering by metal shrews: a — the paintcover, b — the plastering, c — the travertinstone resp. the ground, d — the consolidating lime mortar (Drawn by I. Mole)

Sl. 2 Mirna, del poslikanega oboka v župni cerkvi (foto I. Mole)

Fig. 2 Mirna, part of the frescoed vault in the parish church (Photo by I. Mole)

dopolnil manjkajoči del svetnika z ornamentom, na Bloški polici je manjkajoči ornament dopolnil z drugačnim, v Podpeči pa je retuširal lokalno. Vsi trije posegi so s konca 15. oz. začetka 16. stol. in vsem trem je skupno to, da se skladajo z izvirnikom v **stil**u in **material**u. Manjkajoči del freske so dopolnili v fresko oz. apneni tehniki in ornament, čeprav drugačen, je bil še vedno gotski. V teku stoletij so izvirni in restavrirani deli zrasli v celoto, saj so bili slednji zaradi enakega materiala podvrženi enakim spremembam.

Seveda pa je bil take vrste poseg pri mirenških freskah precej bolj tvegan, saj je od nastanka preteklo že skoraj pol tisočletja. Na staro podlago pa se

cepič le nerad prime. Ali nama je to uspelo, naj presodijo drugi. Zaenkrat je važno, da so vsi posegi dokumentirani. Pojdimo po vrsti.

Vse prej omenjene večje ploskve, kjer je manjkal omet, sva dopolnila z ometom podobne sestave in retuširala v fresko tehniki, kjer pa je bila poškodovana le barvna plast, sva retuširala na suho z apnenimi barvami. Razlika med prvotnim in dodanim bo v obeh primerih opazna. Retuše na suho podlago pri vlaženju potemnijo, fresko retuše pa imajo viden rob, ki nastane sam po sebi kot zaključek dnevnice. Ker je bil osnovni namen integracija, nikakor nisva mogla pustiti površine zapolnjenih vrzeli netonirane ali samo nevtralno obarvane, posebno še, ker razmeroma majhna poškodba na večji ohranjeni površini ne more delovati nevtralno, naj bo pobarvana kakorkoli. Potrebna je bila lokalno tonska ali celo lokalna retuša, odvisno od mesta in značaja poškodbe.

1. Poškodbe, nastale kot posledica beljenja in čiščenja beleža. Ker dajejo odkriti freski svojski značaj, jih praviloma nisva retuširala, razen večjih praznin, ki so razbijale barvno ploskev. Med take moramo šteti Grassmückove poškodbe pred dobrimi tridesetimi leti, deloma pa tudi tiste, ki so jih napravili pleskarji pri nestrokovnem sondiranju leta 1965.

2. Razpoke v ometu sva morala utrditi in zapolniti, svetle črte, ki so pri tem nastale, pa razbiti z lokalno ali tonsko retušo.

3. Mesta, kjer je manjkal omet, sva zapolnila in zgladila tako, da je bil po površini podoben prvotnemu. Z jeklenim gladilom sva dosegla tudi podoben osnovni ton. Drobni delci kovine so se odbrusili, najkasneje v 24 urah oksidirali in tako tonirali sicer popolnoma belo malto. Zato je bila na manjših površinah retuša skoraj nepotrebna, večje pa sva retuširala odvisno od mesta poškodbe. Pri štirih angelih na sev. delu oboka so manjkali dolnji deli. Ornament in okvir sva rekonstruirala, ostalo pa izpolnila v tonu ozadja. Dopolnila sva tudi del lune ob Marijinih nogah, manjkajoči del Kristusove figure pa le lokalno tonsko, brez podrobnosti. Pri sv. Uršuli na južnem okenskem ostenju je manjkala večji kos patronirane obleke in desna roka. Oboje sva dopolnila s patroniranim vzorcem. Manjkajočo glavo pri sv. Apoloniji sem rekonstruiral po stilni analogiji.

4. Zbledele, spremenjene ali nekatere v celoti odpadle barve so del patine. Posivelega ali počrnelega cinobra ni mogoče oživeti, pa tudi ne imitirati, prav tako ne kaže na novo zlatiti svetniških sijev niti na novo barvati nekdanj modra ozadja. Pač pa sva po sklepu komisije tonirala rebra v izvirnih tonih, seveda skladno z ohranjenostjo celotne slikarije, kar je vse bistveno pripomoglo k integraciji.

Sedaj, po končani restavraciji, deluje celoten obok kot pisana preproga, ki je ne moti nobena praznina. Tako prihaja do izraza poleg kvalitete detajla tudi kvaliteta celote, ta pa je spet vezana na izvirno arhitekturo. Pri tej so potrebne le manjše korekture: odstranitev kasnejših dodatkov, primerna zasteklitev in toniranje sten. Vsekakor pa bo treba janzenistično uglaseni psevdogotski oltar čimprej zamenjati s primernejšim, saj s svojo žalostno pobožnostjo ni kos veseli angelski poskočnici na oboku.